

VYUŽITÍ MULTIMEDIÍ PŘI VÝUCE KOMUNIKAČNÍCH TECHNIK OSOB S HLUCHOSLEPOTOU

Langer J.

Univerzita Palackého v Olomouci

Anotace:

Cílem příspěvku je přiblížení možnosti využití multimediálních studijních pomůcek při studiu specifických komunikačních technik osob s duálním postižením zraku a sluchu - hluchoslepotou. Speciálněpedagogická praxe ukazuje, že nejlepší schopnost porozumění jednotlivým komunikačním technikám může být dosažena v případě, když je výuka zcela unifikovaná a napříč celou Českou republikou i napříč všemi kategoriemi osob s hluchoslepotou. Obsahem příspěvku jsou také praktické ukázky již vytvořených multimediálních výukových pomůcek.

Klíčová slova:

hluchoslepota, komunikace, komunikační systémy, multimédia

Duální postižení zraku a sluchu (hluchoslepota) je Světovou zdravotnickou organizací považována (WHO) za jedno z nejzávažnějších postižení člověka a má zásadní vliv na rozvoj osobnosti v téměř všech jejích složkách a aspektech. Závažnost postižení je dána zejména výrazně omezenou schopností komunikovat s okolím a zásadně narušenou možností přístupu hluchoslepeho člověka k informacím.

Komunikace přitom hraje v životě člověka zcela zásadní roli a potřeba komunikovat je jednou z nezákladnějších a nejdůležitějších lidských potřeb. Pomocí vzájemné komunikace člověk získává a předává poznatky, zkušenosti i informace a rozvíjí tak své schopnosti myšlení, čímž se odlišuje od ostatních živočišných druhů. Při vzniku deprivace v kterékoli oblasti, která je pro spontánní rozvoj komunikační schopnosti nezbytná (psychická, smyslová nebo sociální deprivace), dojde k narušení přirozeného komunikačního vývoje a tím i rozvoje rozumových funkcí a myšlení. (Langer, 2008)

Termín hluchoslepota neoznačuje pouze stav s absolutní ztrátou sluchu a zraku, ale zahrnuje několik kategorií osob s různými stupni a typy současného zrakového a sluchového postižení. Jejich vzájemná kombinace poté dává spolu s dalšími faktory (věk, etiologie postižení, úroveň speciálněpedagogické péče apod.) vzniknout řadě rozmanitých typů hluchoslepoty, které se vyznačují zcela jedinečnými specifiky a potřebami. V souvislosti s vysokou rozmanitostí hluchoslepoty je velmi variabilní také komunikace osob s hluchoslepotou. Komunikace je v tomto případě na rozdíl od komunikace osob s izolovaným sluchovým nebo zrakovým postižením zásadně a specificky ovlivněna částečně nebo zcela omezenou možností kompenzovat jeden postižených distančních smyslů smyslem zbývajícím. Na základě provedených výzkumů bylo popsáno a vymezeno cca 15 způsobů komunikace, které používají osoby s hluchoslepotou v České republice. Jedná se zejména o tyto systémy:

- Mluvená řeč
- Znakový jazyk
- Modifikovaný znakový jazyk
- Taktilní znakový jazyk
- Znakování ruku v ruce
- Braillovo písmo
- Černotisk a zvětšený černotisk
- Prstová abeceda
- Lormova abeceda
- Vpisování písmen do dlaně (daktylografika)
- Vibrační metoda Tadoma
- Hmatové odezírání (taktiling)
- Předmětná komunikace
- Piktogramy
- Plastické piktogramy (Langer, 2007)

Vysoká variabilita, odlišnost a nekompatibilita jednotlivých komunikačních systémů ovšem v některých případech omezuje až znemožňuje vzájemnou intrakulturní komunikaci osob s hluchoslepotou. Je zcela běžné, že dvě osoby s tímž stupněm duálního sluchového a zrakového postižení (z medicínského hlediska) ale odlišnou etiologií hluchoslepoty (první osoba má primární sluchové postižení, zatímco zrakové postižení se přidružilo dodatečně a druhá osoba má naopak primární postižení zrakové) spolu nemohou kvůli odlišné preferenci komunikačního systému (a neznalosti jiného) komunikovat přímo, ale pouze s využitím jednoho nebo více tlumočnicků. V některých zahraničních zemích (zejména severní Evropy) se ovšem podařilo dosáhnout stavu, že většina osob s hluchoslepotou ovládá kromě vlastního preferovaného komunikačního systému i ostatní systémy (zejm. taktilní znakový jazyk a Lormovu abecedu), které jsou užívány zástupci jiných kategorií hluchoslepoty. Tento fakt vedl k zahájení dlouhodobého projektu, jehož cílem je zavedení taktilního znakového jazyka do každodenního života osob s hluchoslepotou.

V rámci tohoto projektu, řízeného pracovníky Katedry speciální pedagogiky PdF UP v Olomouci a realizovaného ve spolupráci s organizacemi hluchoslepých, neslyšících i ostatními odbornými institucemi v České republice, je vyvíjena vědeckovýzkumná a publikační činnost zaměřená na komunikaci osob s hluchoslepotou, jsou realizovány pobytové kurzy taktilního znakového jazyka a také jsou vytvářeny adekvátní studijní pomůcky. Zkušenosti z praxe ukázaly, že výuka těchto komunikačních systémů v rámci celé republiky musí být co nejvíce jednotná a unifikovaná, protože sebemenší odlišnosti (např. v provádění jednotlivých znaků) mohou kvůli omezené nebo zcela chybějící zrakové kontrole způsobit obtíže ve vzájemném porozumění.¹ Zde se velmi uplatňují vytvořené studijní pomůcky, které pomáhají výuku a následné studium specifických komunikačních systémů napříč Českou republikou a napříč jednotlivými kategoriemi osob s hluchoslepotou sjednocovat.

Vzhledem k charakteru většiny komunikačních systémů, které používají osoby s hluchoslepotou, se jako optimální jeví multimediálně zpracované elektronické výukové pomůcky. Ty nejsou sice využitelné vždy přímo klienty s hluchoslepotou, informace na nich obsažené ovšem mohou využívat osoby, které se na výuce komunikace podílejí (speciální pedagogové, osobní asistenti, rodinní příslušníci, tlumočníci aj.). Vlastnosti multimediálních studijních pomůcek umožňují kromě klasické prezentace konkrétní vyučované jednotky a dalších informací (znak, specifický pohyb atd.) také různé formy testování a zkoušení, rychlé vyhledávání, specifické nastavení prostředí apod. Tyto funkce dělají z multimedií velmi vhodný doplněk klasické výuky a bezesporu tak přispívají k vyšší efektivitě a kvalitě vyučovacího procesu.

Od roku 2003, kdy byl dlouhodobý projekt implementace taktilního znakového jazyka do České republiky zahájen, byly vytvořeny tyto multimediální publikace:

- LANGER, J. a kol. *Taktilní znakový jazyk pro hluchoslepe – 1. část [CD-ROM]*. Praha: LORM, 2006. (obr. 1)
- LANGER, J. a kol. *Komunikace dětí s hluchoslepotou [CD-ROM]*. Olomouc, 2007. Nепublikováno. (obr. 2)
- LANGER, J. *Problematika osob s hluchoslepotou a kontaktní tlumočení [DVD-ROM]*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-87153-35-2. (obr. 3)
- LANGER, J.; ŠTOLCAROVÁ, M.; BILÍKOVÁ, A. *Znakování ruku v ruce - základní zásoba znaků [CD-ROM]*. Olomouc, 2008. Nепublikováno. (obr. 4)

V současné době vzniká 2. díl CD-ROMu *Taktilní znakový jazyk pro hluchoslepe*, který bude ověřen na výukovém pobytu o.s. LORM - Společnosti pro hluchoslepe v červenci 2008.

¹ Český znakový jazyk, který je při řešení projektu užíván jako základní platforma pro taktilní znakový jazyk přitom unifikovaný není a je realizován v několika přirozených varietách (regionální variety, odlišnosti generační, sociokulturní, dle pohlaví apod.).

Kontinuálně se rovněž pracuje na multimediální studijní pomůcce zaměřené na principy modifikace českého znakového jazyka do taktilní formy a na metodiku výuky taktilního znakového jazyka. V plánu je rovněž vytvoření 3. dílu CD-ROMu *Taktilní znakový jazyk pro hluchoslepé* a vytvoření speciální výukové pomůcky pro studium Lormovy dotekové abecedy a Braillova bodového písma. Řešitelé dlouhodobého projektu zaměřeného na komunikaci osob s hluchoslepotou i autoři zmíněných multimediálních výukových pomůcek věří, že jejich tvorba, existence a využívání přispějí ke zvýšení efektivity a kvalitativní úrovně výuky specifických komunikačních systémů a nepřímo tak napomohou odstraňování závažných komunikačních bariér, které hluchoslepotu způsobuje.

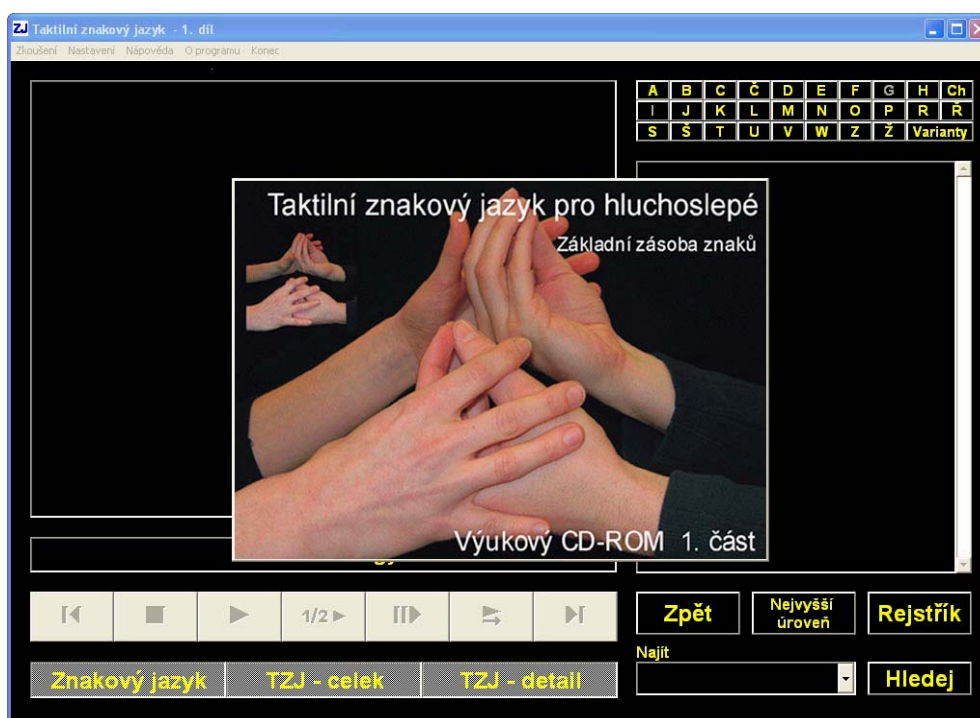
Seznam použitých zdrojů a literatury

1. LANGER, J. *Analýza komunikačních strategií dětí s kongenitální hluchoslepotou ve vzdělávacím procesu*. Olomouc, 2007. Závěrečná zpráva. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta.
2. LANGER, J. Progress and Implementation of Tactile Sign Language in Czech Republic. In *The 6th EBU Deafblind Conference Deafblindness: Equality and Diversity and the 2nd EDBU General Assembly*. Zagreb: Croatian Association of Deafblind Persons DODIR, 2008, s. 67-70.

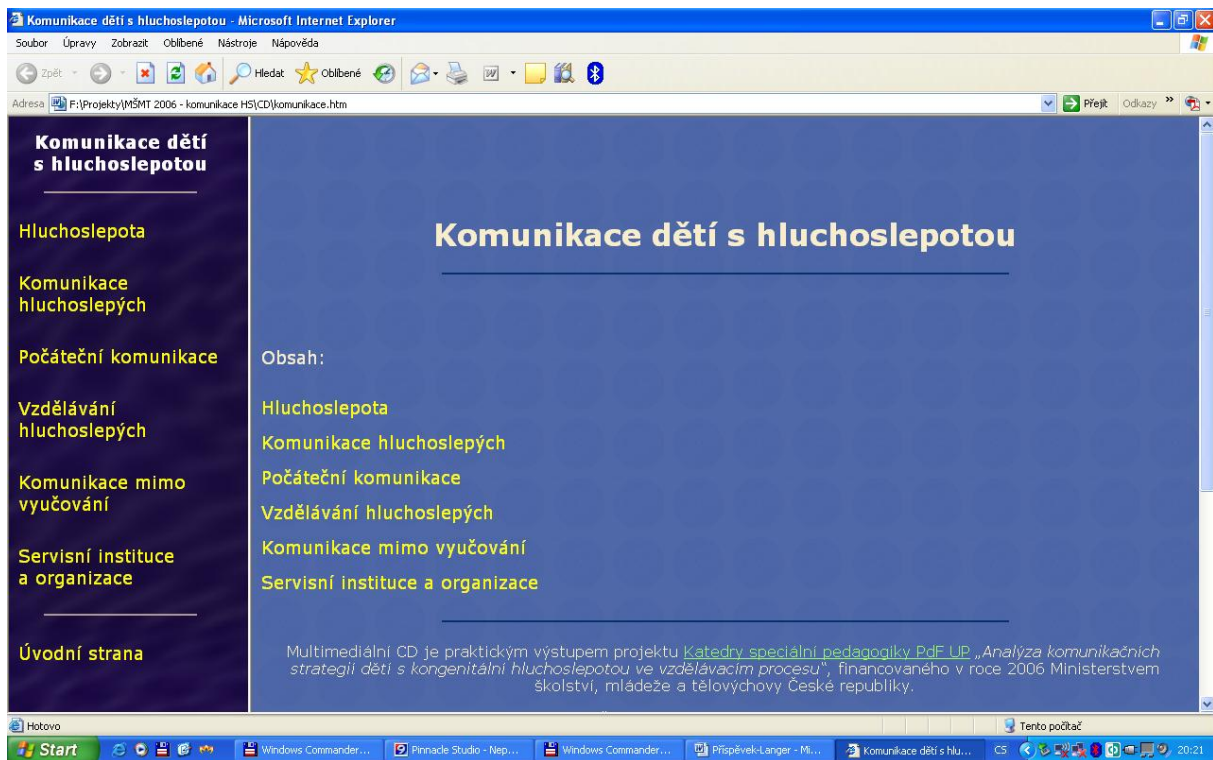
Kontakt:

Mgr. Jiří Langer, Ph.D.
Katedra speciální pedagogiky PdF UP
Žižkovo nám. 5
771 40 Olomouc
e-mail: jiri.langer@upol.cz
URL: <http://ksp.upol.cz>

Obrazové přílohy:

Obr. 1 - *Tactilní znakový jazyk pro hluchoslepé – 1. část.*

Obr. 2 - Komunikace dětí s hluchoslepotou.

Obr. 3. - Problematika osob s hluchoslepotou a kontaktní tlumočení.

Obr. 4 - Znakování ruku v ruce - základní zásoba znaků.